

SUMQAYIT KİMYA SƏNAYESİ - 70

Azərbaycanın görkəmli kimyaçı alimləri

Yusif Məmmədliyev
(Ordubad, 31 dekabr
1905 - 15 dekabr 1961, Bakı)

Yusif Məmmədliyev (Ordubad, 31 dekabr 1905 - 15 dekabr 1961, Bakı)

Ölkə sənayesinin mühüm və strateji əhəmiyyətə malik bu sahəsinin yaradılması və inkişafı ilk növbədə Azərbaycanın dünya şöhrətli kimyaçı alimi, akademik Yusif Məmmədliyevin adı, onun böyük elmi dühası ilə bağlıdır. Məhz Y.Məmmədliyevin - II Dünya müharibəsində həlledici rola malik olmuş yüksək oktanlı benzinin, toluolun alınması üzrə və Qələbənin təminində mühüm əhəmiyyət kəsb etmiş digər elmi ixtiraların, dünya kimya elmini zənginləşdirmiş kəşflərin dahi müəllifinin təşəbbüsü və bilavasitə iştirakı ilə hələ müharibənin davam etdiyi illərdə Sumqayıtda Sintetik kauçuk zavodunun tikintisinə başlanılmışdır. 1933-cü ildə "Neft qazlarından etil spirtinin alınması" mövzusunda elmi işi ilə respublikada sintetik kauçuk alınmasının mümkünüyü ideyasını irəli sürən görkəmli alimin ixtiraları əsasında sonralar həmin müəssisədə müxtəlif kimyəvi məhsulların istehsalı həyata keçirilmişdi. 1960-cı illərdən Sumqayıtda fəaliyyət göstərməyə başlamış indiki Polimer Materialları Elmi-Tədqiqat İnstitutu və Azərbaycan Dövlət Universitetində (indiki Bakı Dövlət Universiteti) respublika üçün geniş nəzəri biliyə malik kimyaçı kadrların hazırlanmasında xüsusi rolu olmuş "Neft kimyası" kafedrası da Y.Məmmədliyevin təşəbbüsü ilə yaradılmış, Sumqayıt Kimya Kombinatının layihəsinin işlənməsi də məhz onun rəhbərliyi ilə həyata keçirilmişdir.

Akademik Yusif Məmmədliyev Azərbaycan Dövlət Universitetinin rektoru, respublika Elmlər Akademiyasının prezidenti, SSRİ Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü, SSRİ Neft Sənayesi Texniki

Şurasının sədri olmuş, alman faşizmi üzərində qələbənin təmin olunmasında əvəzsiz və müstəsna xidmətlərinə görə SSRİ-nin ən yüksək orden və medallarına, SSRİ Dövlət mükafatına layiq görülmüşdür.

Əli Quliyev (Gəncə, 31 may 1912 - 29 yanvar 1989, Bakı)

Azərbaycanda kimya elminin və neft-kimya sənayesinin inkişafında Y.Məmmədliyevin tələbəsi və ən yaxın silahdaşı olan akademik Əli Quliyevin də müstəsna xidmətləri

Əli Quliyev
(Gəncə, 31 may 1912 - 29 yanvar 1989, Bakı)

olmuşdur. Üzvi kimya, neft kimyası, neftin emalı və aşqarlar kimyası üzrə 8 monoqrafiyanın, 100-dən artıq elmi ixtiranın müəllifi olmuş alimin işləyib hazırladığı texnologiyalar əsasında bir çox qiymətli kimyəvi məhsulların sənaye üsulu ilə istehsalına başlanılmışdır. Onun təşəbbüsü və təşkilatçılığı ilə keçmiş SSRİ-də ilk dəfə olaraq Aşqarlar Kimyası üzrə Elmi-Tədqiqat İnstitutu yaradılmışdır. Akademik Əli Quliyevin 20 ildən artıq rəhbərlik etdiyi həmin institutda onlarla qiymətli kimyəvi maddənin və aşqarların alınma texnologiyaları işlənilib hazırlanmışdır.

Kimya və neft-kimya elminin inkişafı naminə fədakarlıqla çalışan alim növbəti təcrübə-sınaq zamanı bir qolunu itirsə də, ruhdan düşməyərək, sonralar da öz elmi axtarımlarını böyük səy və inadkarlıqla davam etdirmişdir. Görkəmli alimin elmi nailiyyətləri, Vətən qarşısında xidmətləri yüksək qiymətləndirilmiş və o, iki dəfə (1948 və 1951-ci illərdə) SSRİ-nin və respublikanın (1974-cü ildə) Dövlət mükafatlarına layiq görülmüş, ona Azərbaycanın Əməkdar elm xadimi fəxri adı verilmişdir.

Murtuza Nağıyev
(Cənubi Azərbaycan, 5 may
1908 - 28 yanvar 1975)

Murtuza Nağıyev (Cənubi Azərbaycan, 5 may 1908 - 28 yanvar 1975)

1919-21-ci illərdə Aşqabad şəhərində fəhlə, 1922-26-cı illərdə isə indiki Səttarxan zavodunda xarrat peşəsində çalışdıqdan sonra M.Nağıyev 1926-29-cu illərdə Bakı Dövlət Universitetinin nəzdindəki fəhlə fakültəsinin tələbəsi olmuş, 1929-32-ci illərdə Moskva Neft İnstitutunda, 1932-35-ci illərdə isə Azərbaycan Sənaye İnstitutunda ali təhsil alaraq kimyaçı-texnoloq ixtisasına yiyələnmişdir. 1940-cı ildə "Resirkulyasiya ilə birlikdə krekinqlə benzin çıxımlarının tədqiqi" mövzusunda namizədlik, 1944-cü ildə - 36 yaşında "Texnologiyanın əsas məsələsi və krekinq prosesinin kinetikası" mövzusunda doktorluq dissertasiyası müdafiə etmişdir. 1952-ci ildə Azərbaycan Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü seçilmişdir.

1942-ci ildən ömrünün sonuna kimi Akademiyada işləmişdir. Onun "Kimya texnologiyasının resirkulyasiya proseslərinin nəzəriyyəsi" monoqrafiyası dünyanın bir sıra dillərinə - ingilis, alman, hətta Çin dilinə çevrilmişdir. Çox geniş elmi dünyagörüşünə malik olan M.Nağıyev fizika, kimya, kibernetika, riyaziyyat və iqtisadiyyat kimi elmləri özündə birləşdirən resirkulyasiya proseslərinin nəzəriyyəsinə yaratmışdır. Onun çoxşaxəli elmi-tədqiqat işlərinin nəticələri 30 fundamental monoqrafiyada, 300-dən artıq elmi əsərdə və müəlliflik şəhadətnaməsində öz əksini tapmışdır. Onun rəhbərliyi ilə 3 elmlər doktoru, 30 elmlər namizədi hazırlanmışdır. 1956-cı ildə Azərbaycanın Əməkdar elm xadimi, 1969-cu ildə isə Sosialist Əməyi Qəhrəmanı adına layiq görülmüşdür.

İzzət Orucova (Bakı, 16 sentyabr 1909 - 4 aprel 1983)

1932-ci ildə Azərbaycan Sənaye İnstitutunun neft-texnologiyası fakültəsini bitirdikdən sonra Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Neft Emalı İnstitutunda laborant vəzifəsində əmək fəaliyyətinə başlamışdır.

II Dünya müharibəsi illərində İ.Orucova tankları sıradan çıxarmaq üçün istifadə edilən yandırıcı butulkalara ampula hazırlayan kimyaçıları cərgəsində olmuşdur. 1947-ci ildə "Transformator və turbinlərdə işləyən yağların keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması və neftdən sürtkü yağ-

İzzət Orucova
(Bakı, 16 sentyabr
1909 - 4 aprel 1983)

ların alınması" mövzusunda namizədlik, 1962-ci ildə isə "Bakı neftindən aşağı temperaturda donan yağlar alınması texnologiyasının işlənilib hazırlanması və onların keyfiyyətinin aşqarla yaxşılaşdırılması" mövzusunda doktorluq dissertasiyasını müdafiə edərək texnika elmləri doktoru dərəcəsinə almışdır. Keçmiş Sovet İttifaqında "Neftin texnologiyası" üzrə birinci elmlər doktorluğu dərəcəsi alan qadın İzzət xanım Orucova olmuşdur. 1964-cü ildə aşqarlar kimyası və sürtkü yağları sahəsində apardığı elmi işlərə görə və bu sahədə elmi kadrların yetişdirilməsinə görə ona Azərbaycanın Əməkdar elm və texnika xadimi fəxri adı verilmişdir. 1967-ci ildə Azərbaycan Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü, 1972-ci ildə isə həqiqi üzvü seçilmişdir. 1967-71-ci illərdə Azərbaycan EA Qeyri-Üzvi və Fiziki Kimya İnstitutunun direktoru vəzifəsində çalışmışdır. 1970-ci ildə aşqarların sintezi, onların əsasında sürtkü kompozisiyası yaradılması və sənayedə tətbiqi işlərinə görə ona Azərbaycan Dövlət Mükafatı verilmişdir.

Akademik İ.Orucova Kanada, Almaniya, Macarıstan və Portuqaliya kimi xarici ölkələrdə sürtkü yağları və aşqarlara dair keçirilmiş simpoziumlarda

Rüstəm İsmayılov
(1 iyul 1909 -
6 yanvar 1972)

respublika kimya elmini təmsil etmişdir. O, neft kimyasının müxtəlif problemlərinə dair 200-dən artıq elmi məqalənin, 30-a qədər müəlliflik şəhadətnaməsinin və 3 monoqrafiyanın müəllifidir. Onun bilavasitə rəhbərliyi ilə 2 elmlər doktoru və 11 elmlər namizədi hazırlanmışdır. İzzət xanım ilk azərbaycanlı kino aktrisası olmuşdur. O hələ tələbə ikən C.Cabbarlının eyniadlı pyesləri əsasında səhnə təcrübəsinə başlamış "Sevil" (1929) və "Almaz" (1936) filmlərində baş rollarda çəkilmiş, Azərbaycan qadınının lirik, canlı obrazını yaratmaq şərəfinə layiq olmuşdur.

Rüstəm İsmayılov (1 iyul 1909 - 6 yanvar 1972)

1926-cı ildə Azərbaycan Sənaye İnstitutunun neft-texnologiya fakültəsini bitirdikdən sonra Neft-qaz zavodunda "Azərneftkombinat", "Azqaz", "Azərneft" zavodları trestində işləmişdir. 1959-cu ildə texnika elmləri doktoru, 1962-ci ildə Azərbaycan Elmlər Akademiyasının akademiki seçilmişdir. 1967-1970-ci illərdə Azərbaycan EA-nın prezidenti olmuşdur. Akademik İsmayılovun xlor-üzvi birləşmələrin sintezi üzrə bəzi məhsulların texnologiyasının təkmilləşməsi sahəsində böyük xidmətləri olmuşdur. Onun rəhbərliyi altında sulfanol və karbon 4-xlorid kimi mühüm məhsulların istehsalı, sənaye və təcrübə-sənaye mərhələsinə çatdırılmışdır. Rüstəm İsmayılovun tədqiqatları 7 monoqrafiyada, 150-dən çox kitabda və 40 müəlliflik şəhadətnaməsində öz əksini tapmışdır. 1948-ci ildə o, SSRİ Dövlət Mükafatına layiq görülmüş və ona elə həmin il Sosialist Əməyi Qəhrəmanı, 1964-cü ildə isə Azərbaycanın Əməkdar elm xadimi adı verilmişdir.

✍ **Orxan Vahidoğlu,**
"iki sahil"